30/03/2021

Ο Ξένος και ο Πλησίον

/ Γνώμες

Γράφει ο Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑΣ

Με αφορμή την επανέκδοση του βιβλίου της Μαρίας Γιαχνάκη

«ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΔΕΝ ΧΩΡΙΖΟΥΝ» (εκδ. ΚΟΧΛΙΑΣ)

Όταν ο Καβάφης έγραφε τα δικά του «ΤΕΙΧΗ», βίωνε έναν επώδυνο υπαρξιακό συγκλονισμό (shock), εξαιτίας του παραγκωνισμού της τάξεώς του από μια νέα κοινωνική τάξη στην Αλεξάνδρεια, μια τάξη ανερχομένων πρώην δευτεροκλασάτων πολιτών, που επέβαλαν νέους κώδικες, νέους κανόνες και άφησαν απ΄ έξω την προηγούμενη κυρίαρχη αστική τάξη (Στρατή Τσίρκα, Ο Καβάφης και η εποχή του, Αθήνα 1983 12, σ. 260-278). Συγχρόνως, στο ποίημα αυτό, αναδύεται μια διαχρονικότερη αίσθησή του για έναν ελληνικό-ελληνιστικό πολιτισμό που δίνει τη θέση του σε έναν νέο κόσμο, αδιαμόρφωτο προς το παρόν, ριζοσπαστικά ανατρεπτικό όμως, πέραν πάσης αμφιβολίας.

Στα χέρια ενός άλλου οποιουδήποτε στοχαστή ή ποιητή, ο λογοτεχνικός καρπός ενός τέτοιου υπαρξιακού συγκλονισμού θα εξαντλείτο πιθανόν στην ιστορικότητα της στιγμής και θα ήταν χρήσιμος μόνον για ιστορικούς λόγους. Ο Καβάφης όμως, ο μεταπλάστης του ιστορικού σε διαχρονικό, μας αφήνει αντίστοιχα διαχρονικά ερωτήματα, που φαίνεται να ισχύουν, έστω και αν, φαινομενικά, η

παγκοσμιοποίηση τείνει να γκρεμίζει κάθε λογιών τείχη.

Μέγα ερώτημα του «τότε» και του «σήμερα» το «ανήκειν»:

Αλήθεια!

Πού ανήκουμε;

Ποιος είναι ο ξένος και ποιος ο οικείος;

Κατά πόσον, οι αυτονόητοι κανόνες μας, αποτελούν φυσικούς νόμους ή, κατά πόσον, συνθήκες επιβίωσης εντός του χώρου που η μοίρα ή οι επιλογές μας μάς τοποθέτησαν;

Και κυρίως:

Τι συμβαίνει όταν οι αρχέγονες ανθρώπινες δυνάμεις και επιθυμίες, οι ριζωμένες στα μύχια τη φύσης μας, έρχονται να αμφισβητήσουν τις κοινωνικές συνθήκες και ορμούν με βία να τις ανατρέψουν;

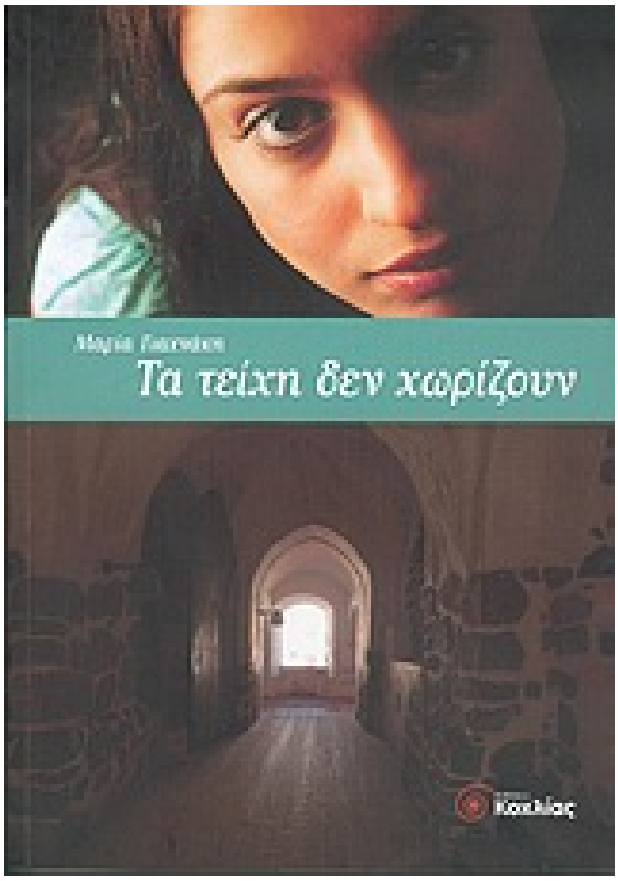

Αυτό το πλέγμα των ερωτημάτων υποφώσκει στο βιβλίο της Μαρίας Γιαχνάκη «ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΔΕΝ ΧΩΡΙΖΟΥΝ». Βιβλίο – μαρτυρία, βιβλίο – ψυχογραφία, συγχρόνως όμως και βιβλίο – πηγή. Λέμε συχνά πως μίκρυνε ο κόσμος και εξαλείφτηκαν οι αποστάσεις. Φαίνεται όμως πως καταστάσεις που, γεωγραφικά, απέχουν δυο-τρεις

ώρες με το αεροπλάνο, παραμένουν άγνωστες, και ως προς το περιεχόμενο και ως προς την οξύτητά τους. Αποτελεί αναμφίβολα πλούτο η ενημέρωση των γεγονότων. Μεγαλύτερο όμως πλούτο αποτελεί η καταβύθιση στις κινήσεις των ανθρωπίνων ψυχών που κρύβονται πίσω απ΄ αυτά. Πολλώ δε μάλλον, όταν, τα συμβαίνοντα στη Μέση Ανατολή αποτελούν τον πυρήνα εξελίξεων σε όλον τον πλανήτη. Για μια ακόμη φορά επαληθεύεται, πως το τοπικό κρύβει το μυστικό ερμηνείας του παγκόσμιου. Και ακριβώς, η είσοδος στα άδυτα μιας οδυνηρής ιστορικής εκκρεμότητας, του περίφημου Μεσανατολικού, που διαρκεί σχεδόν επτά δεκαετίες, προσφέρει πλατύτερη θέαση πολιτικών, θρησκευτικών και πνευματικών θεμάτων που αφορούν την παγκόσμια κοινότητα του 21ου αιώνα. Κάτι που γίνεται ακόμη σημαντικότερο για μας, τους Ορθοδόξους Έλληνες, καθώς στην περιοχή εδρεύουν δύο Πατριαρχεία και βρίσκονται πλήθος προσκυνημάτων, στα οποία ανεμίζει η Ελληνική σημαία.

Η συγγραφέας, έχοντας ως εργαλείο τη δημοσιογραφική της ιδιότητα και την πολύχρονη εμπειρία της, επέλεξε να τοποθετήσει την ιστορία της σε ένα χώρο διαχρονικά «φλεγόμενο» και, συγχρόνως, τραγικά οικείο σ΄ εμάς, έστω και τηλεοπτικά: Τη Μέση Ανατολή. Εκεί, όπου, επί αιώνες, συγκρούονται οι τεκτονικές πλάκες της ιστορίας, που, παγερές και αδιάφορες, «αλέθουν» στο ανάμεσά τους ανθρώπινες ψυχές και διαμελίζουν ανθρώπινα σώματα. Εκεί, που οι αρχαίοι Έλληνες δραματουργοί θα έβρισκαν με άνεση όλα τα στοιχεία της τραγικότητας των ηρώων, που τολμούν να τα βάλουν με αιώνιους νόμους. Εκεί που οι ήρωες συντρίβονται, χωρίς κανείς αρχαίος χορός να μπορεί να τους βοηθήσει, παρά μόνο να τους συμπονέσει. Και πράγματι: Αν υπάρχει μία γωνιά της γης, που η σύγκρουση και η σφαγή μοιάζουν να έχουν ενδυθεί την αυτοτέλεια υπεράνθρωπων νόμων, αλώβητων από κάθε ειρηνευτική προσπάθεια ή βίαιη καταστολή, αυτή είναι η Παλαιστίνη.

Το σκηνικό είναι εξ αρχής στημένο, ανάγλυφα και εναργώς: Από τη μια στέκει η ηρωίδα, η Μαρία, Ελληνίδα, φαινομενικά ελεύθερη, σε ένα Δυτικό περιβάλλον, -ελεύθερη να χωρίσει, ελεύθερη να διαπραγματευθεί με τον εργοδότη της, ελεύθερη να διεκδικήσει τα δικαιώματα της στα παιδιά και την εργασία της- παραμένει δέσμια ενός κυνικού συστήματος που εμπορεύεται την είδηση, την τηλεθέαση, το συναίσθημα του τηλεθεατή που θα δακρύσει για τρία λεπτά από μία μακρινή φρικαλεότητα, πριν αλλάξει κανάλι. Από την άλλη στέκει ο ήρωας, ο Σάμερ, Παλαιστίνιος, φαινομενικά ελεύθερος να στρατευτεί σε μια μεγάλη ιδέα, εξαϋλωμένος από τα ανθρώπινα, έτοιμος για κάθε θυσία, ενδεδυμένος με κάθε μεγαλείο, δέσμιος όμως και αυτός σε ένα σύστημα –σφαγείο, που η ανθρώπινη ζωή είναι αναλώσιμη, όπου η φρίκη έχει στερέψει τα δάκρυα, όπου ο θεός –πόλεμος θα συνεχίσει να πατάει από ζωή σε ζωή, αδιαφορώντας για το τι αφήνει πίσω του και

χλευάζοντας ευαισθησίες και συναισθήματα.

Το διπολικό αυτό σκηνικό γίνεται ακόμη πιο άκαμπτο, καθώς ταυτίζεται με παμπάλαιες θρησκευτικές δομές, οι οποίες, με την ιεροπρέπεια αρχαίου ιερέα ενώπιον του βωμού, κινούν τα νήματα σε ψυχολογικό και κοινωνικό πεδίο και αντιδρώντας με ειρωνικό χαμόγελο στα περί εκσυγχρονισμού, καθώς γνωρίζουν πως έχουν αφήσει βαθιά τη σφραγίδα τους στο υπαρξιακό και αξιακό DNA των ανθρώπων, σφραγίδα που σμιλεύτηκε σε βάθος αιώνων.

Τι περιθώρια αφήνουν τα τείχη αυτά στα συναισθήματα, τους φόβους, τους έρωτες και τα όνειρα των ανθρώπων; Οι εικόνες των σελίδων είναι τόσο ανάγλυφες, ώστε νομίζει κανείς πως ξεφυλλίζει άλμπουμ φωτογραφιών πολεμικού ανταποκριτή: Πρόσωπα ακίνητα από τον πολύ πόνο, μάτια που δεν έχουν πια δάκρυα να κλάψουν, άντρες που δεν γελούν, στρατιώτες που δεν τους αγγίζει ο πόνος. Κι όταν το συναίσθημα βρει μια ρωγμή για να φτάσει στην επιφάνεια, οι εικόνες θυμίζουν αρχαίο χορό, που οι μεν γυναίκες ολοφύρονται με άναρθρες κραυγές, οι δε άντρες θρηνούν με βουβά δάκρυα, που γρήγορα πρέπει να σκουπιστούν, διότι, εντός των τειχών, Δυτικών και Ανατολίτικων, οι άνδρες δεν κλαίνε.

Κι αν η ζωή συνεχίζει να αναπτερώνει τις ελπίδες, φέρνοντας νέα όντα στην ύπαρξη, τα τείχη γνωρίζουν να τις αδρανοποιούν, μεταβάλλοντας τα παιδιά, πρώτα σε συντετριμμένους θεατές αρπαγής και φόνου των γονέων, κατόπιν σε σκληρούς εφήβους που πετροβολούν τα τανκς και τέλος σε αποφασισμένους καμικάζι που μόνον η εκδίκηση προσφέρει μια συνοχή στους ατάκτως ερριμένους πλίνθους και κεράμους της καθημερινότητας.

Θα αρκούσε σε έναν αυτόπτη μάρτυρα να καταγράψει απλώς την πραγματικότητα. Ίσως για έναν άντρα, η συναισθηματική ακινητοποίηση και η εσωτερική νέκρωση ως άμυνα μπροστά στη φρίκη να ήταν αρκετή. Η συγγραφέας-δημοσιογράφος όμως είναι γυναίκα -συνεπώς ύπαρξη γενναιοτέρα- κι έτσι, καμιά επαγγελματική ψυχρότητα δεν είναι σε θέση να νεκρώσει, τουλάχιστον τα πρωτογενή συναισθήματά της μπροστά στο θέαμα ενός παιδιού που δέχεται εν ψυχρώ μια σφαίρα στον κρόταφο. Μέσα σε αυτή την φόρτιση, το βιβλίο δονείται και δεν θέλει πολύ να σε παρασύρει σε ροή χειμάρρων οδύνης, συμπόνιας και οργής. Κι όμως! Αυτά είναι μόνον ο καμβάς.

Ένστικτο; Συγγραφική διαίσθηση; Καλλιτεχνική ανάγκη; Ή μήπως υπαρξιακό διέξοδο; Ό, τι κι αν είναι, η συγγραφέας στήνει απέναντι στις καταστάσεις αυτές, την φλόγα της προαιώνιας έλξης ανδρός και γυναικός. Το αρσενικό και το θηλυκό στοιχείο ορμούν με μανία πάνω στα τείχη με σκοπό, έστω και μια κυκλώπεια πέτρα

να μετακινήσουν, ώστε, ως δυο κομμάτια πυρωμένου πυλού, να ενωθούν. Αν το εγχείρημα μοιάζει υπεράνθρωπο εν καιρώ ειρήνης, έστω Δυτικού τύπου, μοιάζει αδύνατο εν καιρώ πολέμου, όχι μόνον στρατευμάτων, αλλά νοοτροπιών, κουλτούρας, στερεοτύπων, κοινωνικών συμβάσεων. Παρ΄ όλ΄ αυτά, η μάχη δίνεται. Κι εκεί που πας να ελπίσεις, μια διαρκής υποψία σε τριβελίζει, πως, κάθε σμίξιμο είναι η υπογραφή μιας τραγικής ακύρωσης, που πλησιάζει, προερχόμενης από απροσδιόριστη προέλευση.

Εκεί, μακριά, η Ραμάλα καίγεται, η Γάζα ρημάζεται, ο Αραφάτ πεθαίνει, οι διάδοχοί του σύντομα τον ακολουθούν, οι κατάσκοποι αλωνίζουν, η προετοιμασία των καμικάζι γίνεται με ανατριχιαστική ακρίβεια. Όλα στο φόντο. Μπροστά μόνο το μέγα ερώτημα;

«Τ΄ είναι θεός; τι μη θεός; και τι τ΄ ανάμεσό τους; (Ευριπίδη, Ελένη 1137, μτφρ. Γ. Σεφέρη)

Ποιο είναι το αιώνιο που θα κυριαρχήσει; Ποιο είναι το ανθρώπινο που θα υποταχτεί; Ποια είναι τα νέα τείχη ανάμεσά τους, που δεν μας αφήνουν να ζήσουμε, να χαρούμε, να αγαπήσουμε και να αγαπηθούμε; Καθορίζει ο έρωτας των ανθρώπων ή καθορίζεται; Και από τι; Από την κοινωνία; Τις περιστάσεις; Ή μήπως τον Θάνατο;

«ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΔΕΝ ΧΩΡΙΖΟΥΝ»

Ο τίτλος του βιβλίου μοιάζει με απόφθεγμα. Δεν είναι! Είναι κάτι πολύ ευγενέστερο: Είναι ελπίδα για κάτι που ονειρευόμαστε. Είναι νοσταλγία για κάτι που χάσαμε. Προς το παρόν, τα επίχειρα της Πτώσης διαφεντεύουν. Προς το παρόν, τα τείχη είναι άκαμπτα και αιχμηρά, για όποιον ορμήσει να τα εξωθήσει.

Όμως…όμως…υπάρχει η ποίηση. Άρα υπάρχει ελπίδα.

«Γιατί η ποίηση αρχίζει από κει που την τελευταία λέξη δεν την έχει ο θάνατος» (Οδυσσέα Ελύτη, «Πρώτα-πρώτα η ποίηση» από το βιβλίο «Ανοιχτά χαρτιά»)

Το βιβλίο της Μαρίας Γιαχνάκη είναι ένα άλμα, ώστε να πεταχτεί μια ματιά πάνω από τις πολεμίστρες των τειχών, μια ματιά στον κάμπο της ποιήσεως, μια ματιά στον τόπο όπου ο Άδης «επικράνθη» (Ιερού Χρυσοστόμου, Κατηχητικός Λόγος). Αναμφίβολα, είχε σκοπό να πλέξει αφήγημα με εντάσεις, εκπλήξεις και suspense, ικανό να «κρατήσει» τον αναγνώστη μέχρι την τελευταία σελίδα. Οι στόχοι αυτοί επετεύχθησαν στο ακέραιο. Είτε, όμως, το επεδίωκε είτε όχι, ανεξαρτήτως των υπολοίπων αρχικών της προθέσεων, μας παρουσίασε ένα αφήγημα, όπου οι καταστάσεις, αν και επώδυνα γνωστές, δεν γίνονται αποδεκτές από την καρδιά

και την συνείδηση. Συνεπώς, μας παρέδωσε ένα ξεχείλισμα στεντόρειας διαμαρτυρίας, που αγγίζει τα όρια ενός σύγχρονου ποιητικού καημού.

Πηγή: pemptousia.gr